

L'estructura social de Girona al llarg de la història⁽¹⁾

per
LLUIS M.ª de PUIG i OLIVER

(1) Conferència pronunciada a Girona en ocasió del final d'àmbit d'Estructura Social del Congrés de Cultura Catalana. Octubre 1977.

El amics del Congrés de Cultura Catalana m'han demanat que els faci una disertació entorn de l'evolució històrica de l'estructura social a Girona. Amb molt de gust procuraré complaure'ls, però he de fer dues precisions prèvies per tal de situar la meva intervenció en el seu context exacte.

L'àmbit que veurà la seva fi a Girona és el d'Estructura Social. No serà debades recordar que l'estructura social, si bé és un element que interessa a gairebé totes les ciències que anomenem socials, història, geografia, pedagogia, ciències de la informació, dret, etc., ha de quedar clar que és abans de res un element bàsic de la sociologia, disciplina que estudia més que qualsevol altre el funcionament intern i estructural de la societat humana. Per tant, un historiador no sol ésser un expert en estructura social. La història, és cert, ha incorporat mètodes sociològics per l'estudi de l'home en societat en el passat, però només des de l'angle metodològic; com un instrument més per tal d'explicar-nos el que ha passat en les nostres societats pretèrites; només en aquest sentit, l'historiador ha incorporat al seu utilatge l'estudi de les estructures socials.

Vull remarcar amb això, que el mateix concepte d'estructura social de per si estaria renyit amb el concepte de la història, que no és pot sotmetre a talls estructurals, car la història no és altra cosa que una evolució constant. Aquest contingut conjuntural que té l'estudi d'una societat i que consisteix en fer una anàlisi diacrònica d'un complex social en un moment concret, seria contradictòria amb la història, si no fos que la utilització que s'en fa és supeditada a la dinàmica històrica i, per tant, a diferència del sociòleg, l'historiador utilitzarà els treballs sobre estructura social com un simple mètode per a conèixer quelcom més que l'ajudi a explicar l'evolució d'aquella societat. Mentre la història seria una pel·lícula, la sociologia que explica una estructura social seria una fotografia, si val l'exemple.

Per tant, la meua aportació a l'Àmbit d'Estructura social no serà massa directament d'Estructura Social no serà massa directament relacionada amb els seus objectius concrets ans un element tangencial sobre l'evolució, a Girona, de les seves estructures socials en el passat, això és, un comentari històric, més o menys cronològic sobre la qüestió.

Dit això, cal precisar el que s'entén per estructura social. Recordaré que en el seu significat **polític** l'E. S. serien el conjunt de lleis, organismes i forces socials, polítiques i econòmiques que caracteritzen una societat i mantenen l'ordre establert. Aquesta seria la significació política dels mots. En el terreny de la **sociologia**, encara que la història només la utilitzi com un instrument auxiliar, estructura social serà el conjunt d'una societat en ordre a llur estabilitat i permanència en el temps. Els elements més importants seran el **rol** (paper

social dels individus) el **subgrup** (la organització dels membres de la societat) i la norma social (que és el codi regulatiu del grup). Aquests serien els elements més estructurals. Si passem als quasi-estructurals ens trobarem amb els que més ens interessin per a la conferència d'avui: la divisió de la societat en classes, la jerarquització, l'organització dels subgrups, la distribució i normes de la propietat, els sistemes de retribució social, etc., etc. Això i un seguit de conceptes més complicats encara és el que els sociòlegs veuen en una **estructura social**.

No em serà pas possible aquí tractar l'evolució històrica de les estructures gironines a partir d'aquest esquema. En primer lloc perquè no acabariem mai; en segon lloc perquè no disposem de prou coneixements sobre el pasat gironí com per a fer-ho.

Entrant ja en el tema em pertoca assenyalar, com dic, que no existeixen tants de treballs com voldriem entorn la qüestió. Llevat de poquíssimes i honroses excepcions, la més notable de Santiago Sobrequés, hom pot consultar escassos treballs sobre la societat gironina del passat en el seu conjunt. Hi ha llacunes tan importants que no podem dir gaire res sobre la Girona del segle XIX, car els estudis demogràfics i socio-econòmics existents no ens donen prou dades per a extreure'n l'estructura social.

Darrerament el grup de més joves historiadors gironins han atacat els temes demogràfics i ens aporten dades interessants sobre l'estructura demogràfica de la societat (el nombre de joves, nens i vells, els homes i les dones, etcètera) però ens segueix mancant la seva divisió professional, el seu estadi econòmic. Un parell d'estudis electorals, de sociologia electoral, ens forneixen de dades noves de l'època més contemporània. Pot ésser aquest un bon moment per a demanar els nous investigadors que van sortint de la universitat que facin treballs d'aquesta índole, car com veiem, són ben necessaris.

La meua, doncs, serà una panoràmica de la composició social de Girona, molt poc completa ja que m'hauré de saltar períodes llargs, dels quals procuraré paliar la manca de notícies estructurals donant les xifres del creixement de la població, del seu progrés econòmic i de la seva expansió general.

Girona, a mitjans del segle XIV tenia 8.000 habitants (1). Val la pena retenir la xifra, **8.000 habitants**, car com veurem més endavant això vol dir que Girona es trobava en una situació òptima demogràficament. Girona era una magnífica ciutat medieval. No tenim dades sobre la seva composició social al 1365; les primeres són d'un segle més tard, el 1462.

Els vuit mil habitants de Girona del segle XIV aviat es reduiran dràsticament: la pesta negra farà estralls, es produiran fenòmens atmosfèrics nocius, i les guerres i la crisi econòmica flagelarà la ciutat. Vilar ens en fa una descripció colpidora:

«Vingué l'època de les grans pestes. No ens fixem en les proporcions de mortalitat proposades pels vells autors: nou desenes, tres quarts, dos terços de la població: aquestes xifres, possibles localment, no poden tenir de cap manera una significació general: algunes constatacions, de fet són més suggestives: a l'Empordà, durant anys, faltaran notaris per a enregistrar les actes. En un convent, un monjo s'elegeix prior perquè ha quedat sol (...). A Barcelona quatre dels cinc consellers han mort i gairebé tot el Consell de Cent. L'extensió de la catàstrofe no sabia donar lloc a dubte (...). Però Catalunya, deslliurada de les pestes, no ha arribat al terme dels seus mals. El 1358, el dia de Sant Jaume un núvol de llagostes s'abat sobre les collites i s'acumula fins a un pa de gruix» (2).

La pesta negra reapareix sis vegades més durant el segle XIV (havia començat l'any 1348) i prop de deu vegades al llarg del segle XV, si bé hi ha mortandats que provenen, més que de les epidèmies, de caresties i penúries alimentícies, és a dir de períodes de fam.

Fos com fos, Girona que el 1365 tenia 8.000 habitants, el 1378 en registra 4.760 (3), un xic més de la meitat. I el segle XV no experimentarà pas la remuntada desitjable, sinó que durant tot un segle, la població de Girona, degut a la crisi econòmica i les mortandats epidèmiques mantindrà els seus, encara no, 5.000 habitants. El 1462 Santiago Sobrequés detecta 4.755 habitants; el 1497, 4.750 ànimes. Durant més de 100 anys Girona no creix gens ni mica.

La primera aproximació a l'estructura social de la Girona històrica la podem fer a partir del treball, magnífic treball, de Santiago Sobrequés «Població i Societat a la Girona de la Baixa edat mitjana», estudi realitzat a partir del cens de 1462 (4).

Sobrequés, després d'establir el repartiment geogràfic dels caps de família a la ciutat, classifica, un per un, els gironins adults segons la seva professió, els quals sumen 877 i que són perfectament assimilables al mateix nombre de famílies. La societat que ens resulta és una societat estamental, menys gremial del que hom hauria pensat —o almenys sense la importància jurídica que més tard tindran els gremis— en la qual un percentatge petit, un

(1) NADAL I FARRERAS, J.: «Girona, pasado y presente», a **C.A.U.**, núm. 29, 1975, p. 34.

(2) VILAR, PIERRE: **Catalunya dins l'Espanya Moderna**, Barcelona, Edicions 62, 1968, vol. II, pp. 148-148.

(3) NADAL I FARRERAS, Op. Cit. p. 34.

(4) SOBREQÜÉS I VIDAL, S.: **Societat i estructura política de la Girona Medieval**, Barcelona, Curial, 1975, pp. 18 i 19.

El mercat a la Plaça de la Independència.

5 % són la **mà major** o alts càrrecs eclesiàstics, rics i nobles, el patriciat urbà i els alts funcionaris. La **mà mitjana** serien un 12 %, artesans i comerciants ben situats, mentre la resta, més del 80 % constituirà la **mà menor** o poble baix (5).

Donat que l'estudi del professor Sobrequés és tan minuciós i complet valdrà la pena que fem un repàs detallat de l'estructura social gironina de 1462.

Segons el repartiment de professions, els 877 caps de família dibuixaven el següent esquema socio-professional:

Tèxtil i vestit	227
Cuir	123
Metall	58
Construcció	91
Alimentació i derivats	79
Comerç en general	52
Administració	24
Oficis diversos	106
Rendistes	60
Intellectuals	15
De professió no expressada	42

Total d'homes adults 877 (6)

«El fet econòmic més remarcable que es desprèn d'aquestes xifres és el fort predomini del ram tèxtil —de la llana— i els seus derivats» (7), afirmarà Sobrequés. I estava carregat de raó. Més de la cinquena part del cens total de la ciutat depenien de la indústria, el

comerç tèxtil i el vestit. Paraires, teixidors, calceters, sastres, drapers, tintorers, etc., eren els oficis del sector econòmic més important de la ciutat. Girona tenia en la manufactura llanera la màxima font de riquesa.

Després del ram tèxtil, el ram del cuir era el més remarcable, per tan com unes 600 ànimes gironines en depenien. Sabaters, blanquers, basters, pellissers i corretgers eren treballs sovintejats a Girona i econòmicament sòlids. Dirà Sobrequés: «L'abundància de sabaters indica a la clara que fabricaven calçat per a tota la comarca; potser també en sortia cap a la resta del principat de Catalunya i àdhuc cap als altres territoris de la corona catalano-aragonesa» (...). En general, el gran nombre d'individus especialitzats en la indústria del vestit —sastres, sabaters, calceters, capellers— així com barbers —n'hi havia 26 i uns quants eren gent acomodada— palesa la difusió d'un refinament considerable en la manera de viure conforme a les modes pre-renaixentistes. Alguns d'aquests artesans procedien de França» (8).

La metallúrgia (els ferrers, ballesters, panyaters, argenters, perolers, calderers, etc.), només amb 58 caps de família era una branca econòmica en decadència en aquells moments. En altre temps havien estat molt més importants. En el carrer de les Ballesteries, el 1462 hom no hi trobo cap ballester!

(6) *Ibid.*, p. 32.

(7) *Ibid.*, p. 33.

(8) *Ibid.*, p. 34.

(5) *Ibidem*, pp. 28-31.

El ram de la construcció no és pas mal representat, amb prous mestres, manobres, pedrers, fusters, teulers, pintors i bracers. L'alimentació també era un sector pròsper; els botiguers i mercaders es guanyaven bé la vida. Sobretot els que venien espècies, que tots ells eren de bona posició econòmica. El comerç que ara anomenaríem exportació era important. Prop d'una tretena d'aquests grans comerciants traficaven amb llanes, teixits, grans i espècies, actuant amb una certa envergadura (invertien capital, adquirien gran quantitat de gèneres) de manera que donaven molt de treball i guanys a la ciutat. El nombre extraordinari d'escrivans revela que Girona és ja una capital administrativa, com també ho revela la importància de les transaccions mercantils ininterrompudes que efectuen els seus pobladors. La major part dels escrivans devien estar al servei dels mercaders i els tenders; ni els notaris necessitaven tants de secretaris, ni les poques oficines públiques, ni la cúria, ni el Consell municipal que en tenia un parell. «El fet que alguns d'aquests escrivans haguessin assolit una posició econòmica sobrejable confirma la nostra afirmació», diu Sobrequès, i afegeix amb una certa ironia: «S'escrivia molt, doncs, a la Girona de la infantesa de Ferran el Catòlic, però es llegia molt poc a judicar per l'existència d'un sol individu, un tal Pere Roger que es guanyava la vida confeccionant llibres, o potser venent-ne al carrer de St. Llorenç. Els beneficis que aquesta professió li reportava no devien resultar gaire elevats, car era un modest ciutadà de la mà menor (...). Els notaris eren molt nombrosos, moltíssim més que a l'actualitat, com correspon a un dels pobles més legalistes del món, en una de les èpoques més legalistes de la història» (9).

Hi havia uns 15 homes de ciència (9 juristes i 6 metges) i 42 persones de professió no expressada, dels quals uns 15 eren hortolans.

La conclusió històrica de l'estructura social gironina la dona Santiago Sobrequès: «Prescindint novament dels jueus i dels eclesiàstics, 50 ciutadans caps de família eren conceptuats com a rics, 88 com a gent de posició acomodada, 343 com a gent de posició modesta i els restants, uns 300, com a francament pobres (...). Unes 150 famílies adinerades, 50 de les quals eren riques i uns 650 focs humils, prop de la meitat absolutament pobres, heus ací la configuració social de Girona fa cinc-cents anys. Entre aquest extrems, dos notaris i un escrivà, com a símbol jurídic de la desigualtat imperant en el repartiment de la riquesa en la societat de la baixa edat mitjana» (10).

Hem vist una panoràmica de la Girona en transició cap al mode de producció capitalista. Per a poder oferir una nova relació estructural

de la composició social de Girona haurem d'avançar fins el 1717, gràcies a l'estudi que en fa Joaquim Nadal i Farreras en el seu llibre «La introducció del Catastro en Gerona» (10).

Què havia passat mentrestant, fins el 1717? La població de Girona hauria sofert alts i baixos considerables. L'any 1515 tenia 4.935 habitants, el 1553 en tenia ja 6.520 i sembla que al llarg del segle XVI i primer meitat del segle XVII seguia augmentant. Però novament la pesta, les guerres, els allotjaments militars i la debilitat econòmica de Girona, accentuada la segona meitat del XVII, enfonsaria altra vegada la demografia de la ciutat i el 1715 hom retorna a les xifres fatídiques: 4.910 habitants (11).

Joaquim Nadal va poder reconstruir, amb el Cadastre de 1717, el quadre professional de la ciutat:

Actividades textiles	88
Piel y calzado	99
Metalurgia	55
Construcción	85
Alimentación y derivados	75
Comercio en general	61
Funcionarios públicos y prof. liberales	56
Clases privilegiadas	65
Oficios varios	110
Hombres de ciencia	—
Sin expr. de oficio	16
Total	710 (12)

La comparació amb l'estructura social de 1462 ens permet constatar un cert paral·lelisme pel que fa a la distribució dels grups professionals, més aviat amb un cert retrocés.

En les activitats tèxtils s'observa una davallada general i especialment la disminució dels treballadors de la llana, 98-9. En el grup de pell i calçat es produeix també un retrocés, si bé no tan espectacular com en el cas del tèxtil: de 38 blanquers el 1462 n'hi ha només 6 el 1717.

En els demés sectors no hi ha gairebé canvis, però el que ens ha de comprendre és que no es doni l'augment de cap activitat.

L'estudi de Nadal permet veure que la societat gironina que veié aplicat el Decret de Nova Planta, es regia per una forta estratificació gremial, molt més acusada que a la baixa edat mitjana. Aquest és un exemple de la situació endarrerida de la ciutat a començaments del divuit; Girona es troba amb una societat feudo-estamental que durarà més de cent anys encara (13).

La població activa de la ciutat representa el 32 %, la major part de la qual vivia agre-

(9) *Ibid.*, p. 37.

(10) *Ibid.*, 41.

(11) NADAL I FARRERAS, J. *Op. cit.*, p. 34.

(12) NADAL I FARRERAS, J.: **La introducció del Catastro en Gerona**. Publicaciones de la Càtedra de Història General de España, Universitat de Barcelona, 1971, p. 100.

(13) *Ibid.*, pp. 101-103.

Carrer Ciutadans i Ferreries Velles.

miada, és a dir, dividida en diferents grups professionals dintre els quals existien diverses categories professionals. Els gremis, essencialment artesans, constituïen el grup més important de l'estructura ciutadana, per bé que les persones que depenien del treball agrícola eren encara molt nombroses, la qual cosa ens demostra que la Girona de 1717 conservava molt encara del seu caràcter semi-rural, de manera que els hortelans dels seus encontorns devien viure a la ciutat.

El clergat, que no figura en el Cadastre havia augmentat en relació a la baixa edat mitjana; hi havia 204 eclesiàstics a Girona.

La conclusió a que arriba Joaquim Nadal davant l'espectre social que posseïa Girona és que més de la meitat dels gironins són simples assalariats i només uns pocs nobles privilegiats i alguns mercaders destaquen sensiblement de la massa, amb un percentatge molt petit que constituïria la classe mitjana. L'estratificació social és força acusada i persisteixen les limitacions pròpies de la ciutat medievals: predomini de l'activitat artesanal, escassa concentració,

llevat del cim de la piràmide, de les fonts de riquesa i el poder polític (14).

La gran remuntada demogràfica que experimentà Catalunya al llarg del segle XVIII serviria a Girona per a doblar, gairebé, la seva població. Si el 1718 tenia 4.473 habitants, el 1787, el Cens de Floridablanca n'assenyala 8.014 (15). Al cap de quatre segles Girona torna a tenir els 8.000 habitants de l'Edat mitjana. No em negaran que la història del creixement de la nostra ciutat és ben dramàtic.

El fet és que Girona, que es trobava en una situació encongida i feble els anys 1717-1718, adormida en una estructura professional típicament medieval havia aconseguit en 70 anys participar en el creixement general de Catalunya —si bé en menor mesura que la resta— gràcies a un desenvolupament agrícola i col·laborant amb una fàbrica a la introducció de la manufactura d'Indianes al Principat.

Una gironina universitària, Montserrat Miró ha estudiat en la seva tesi de llicenciatura, inèdita, l'estructura de la població l'any 1787 i la conclusió no pot ésser més sorprenent: de l'estructura medieval, dominada pel sector gremial que presentava la ciutat el 1717, res no ha canviat. Malgrat que el nombre d'habitants de Girona ha doblat, la dedicació i activitats professionals dels gironins no han sofert transformacions sensibles. Com observarà Nadal, l'estructura és calcada de la de principis de segle (16). I aquesta situació es perllongarà fins el 1808, això és, entrat el segle XIX.

Semblaria lògic que una població que amb setanta anys va augmentar gairebé en un cinquanta per cent progressés considerablement en els vint anys que seguiren. En canvi va sofrir un clar estancament. Les causes d'aquesta nova frenada la coneixem mercès a un estudi de Ramon Alberch: crisis de subsistències, i Guerra Gran, amb una època posterior de una certa penúria que impedirà una reacció demogràfica forta (17).

El 1808-1809 a la vetlla d'una nova i terrible sotragada demogràfica, Girona no arriba als 9.000 habitants. I l'estructura social de la nostra ciutat aquells dies tràgics era encara a imatge i semblança de la de cent anys enrera, tot i que semblen haver disminuït les preponderàncies dels sectors tèxtil i del ram de la pell.

(14) Ibid., pp. 108-109.

(15) RAHOLA, CARLES: *La ciutat de Girona*, Barcelona, Ed. Barcino, 1929, vol. 1, pp. 20-21.

(16) MIRÓ, MONTSERRAT: *Demografía y economía de Gerona a finales del siglo XVIII. Balance de un siglo*. Barcelona, Universitat Autònoma, 1976 (Inèdita). NADAL I FARRERAS, J.: «La situació de la manufactura a Girona del 1790 al 1840», a *Treballs d'Història*, Girona, Patronat Eiximenis, 1976, p. 112.

(17) ALBERCH I FUGUERAS, R.: «La població de Girona a la fi del segle XVIII», a *Treballs d'Història*, pp. 90-106.

També Ramon Alberch en el seu estudi «Els orígens de la Girona contemporània», de propera publicació, ens descriu aquella estructura.

Les anomenades classes privilegiades eren integrades per 178 famílies i eren els nobles, militars, cavallers, hisendats i clergues. Dels clergues cal fer atenció al seu augment espectacular d'ençà de finals del segle XVIII. L'any 1797, entre capellans i religiosos eren 616 (hi havia quinze convents a la ciutat), la qual cosa explicarà la seva influència decisiva al llarg dels fets de 1803 i 1809.

El ram tèxtil era constituït per 159 components i els comerciants 86. La indústria era a mans de 122 caps de família, més els alois (metallúrgics), de manera que es pot dir que el treball de tipus industrial o manufacturer feia la pau als artesans i gremis. Diguem que hom hi detecta l'aparició d'un proletariat incipient, és a dir el primer grup d'obrers.

Són els agricultors el grup més nombrós amb 358 caps de família, dada prou significativa per a entendre que l'economia gironina es basava sobretot en l'explotació del camp. Una economia, per tant, d'Antic Règim. Als agricultors caldria sumar, encara, 259 jornalers, la major part treballadors del camp (18).

Els artesans de la pell eren 104, els del ram de la construcció eren 157 i de l'alimentació 106.

22 persones constituïen el grup de les professions liberals (cirurgians, notaris, etc.) i la burocràcia gironina, els funcionaris, sumaven 46.

Conclou Ramon Alberch el seu estudi assenyalant que les diferències socials eren molt acusades, amb una classe alta i rica que domina totalment les fonts de riquesa de la ciutat (19).

Amb aquesta estructura d'antic règim encara, però amb prop de 9.000 habitants i uns petits vestigis industrials Girona havia aconseguit almenys presentar-se davant del segle de la industrialització amb les mínimes condicions necessàries per a emprendre una forta arrencada, com la resta de les comarques catalanes. Però serà en aquest moment esperançador quan Girona viurà un dels episodis més tràgics de la seva història: la Guerra del Francès. Els setges de 1808 i 1809 representaran a nivell demogràfic un flagell com a mínim tan dolorós i catastròfic com les pestes negres medievals. Dels 9.500 defensors de la ciutat (contant-hi la guarnició) la ciutat passarà a 4.400. Tot el creixement d'un segle en orri. Novament la

Carrer de Calderers.

xifra nefasta dels mals anys medievals!, ens dirà Joaquim Nadal comentant el desastre (20).

Quina estructura social en sortirà resultant, d'aquesta catàstrofe? En el meu llibre «Girona Francesa» he intentat donar notícia de la composició de la societat gironina que s'enfrontarà a la nova etapa històrica. Treballant amb el llibre de Cadastre del 1813 he observat que l'entrellat socio-econòmic de la Girona que sortirà dels setges és novament feudo-estamental, però amb variants ben significatives.

Les classes privilegiades representen un 25 % de la població, i en formen part els nobles, els eclesiàstics, els propietaris, la jurisprudència, els metges, lletrats, etc. És un tant per cent elevadíssim, però cal tenir en compte que les baixes del setges les hauran sofert amb molta més amplitut les classes baixes, que hauran disminuït considerablement en nombre absolut d'habitants.

(18) ALBERCH I FUGUERAS, R.: **Els orígens de la Girona Contemporània**. (Premi Julián de Chia). Inèdit, pp. 23-27.

(19) *Ibid.*, p. 27-28.

(20) NADAL I FARRERAS, J.: «Girona: Pasado y Presente», p. 38.

El ram de l'alimentació constituirà un 15 % sobre el total. Els menestrals i gent d'ofici, comptant-hi tots els rams gremials sumen un altre 25 %. I els jornalers o treballadors a soldada, sense ofici, eren com a mínim un altre 25 %.

Els pagesos i hortolans hauran gairebé desaparegut, un 2 %.

La brutal davallada demogràfica haurà sagnat, com veiem els sectors més populars de l'estructura social gironina. Per això vaig escriure:

«Poques oportunitats tindran, doncs, les classes populars dins aquella societat, que, si ha canviat després de les catastròfiques lluites del 1809, ha estat novament en perjudici dels més febles. Certament; ens ho confirma la comparació del cadastre del 1813 que hem explicat, amb el del 1808. En aquella data Girona tenia menys jornalers i poble menut i més menestrals, artesans i indústria manufacturera. Es pot dir que el 1808 hi havia més gruix en la zona mitjana de l'escala social.

No ens d'estranyar; el preu humà dels setges va ser pagat sobretot per la menestralia i els gremis, que foren els qui més entusiasme posaran a la lluita. El 1813 trobarem oficis i artesanies que ja no les practica ningú a Girona: argenters, rellotgers, perruquers, moliners, paperers, vidrers, etc.

La Girona a punt d'iniciar el procés industrialitzador, dotada per a llançar-se a un desenvolupament capitalista i superar les estructures d'Antic Règim, quedava durament minvada en els sectors més dinàmics i veia terriblement colapsat aquell esdevenidor intuïble cap a una ràpida transformació econòmica i social. Les classes més benestants sortiran enfortides del xoc en relació al poble depauperat, exangüe, i, durant els mateixos anys de la dominació francesa, allà on puguin, imposaran el seu criteri i interessos» (21).

Destruïdes les bases mínimes per a integrar-se a la societat industrial que neixia, Girona viurà un segle dinou molt menys actiu que la resta de Catalunya. Serà capital de província però gairebé no tindrà indústria, ni classes mitges, ni industrials ni comerciants emprenedors.

No disposem de cap més estudi estructural de la societat gironina del XIX. Només podem fer dues senzilles aproximacions a partir de treballs que en fan referència tangencial.

En el seu article «La situació de la manufactura a Girona del 1790 al 1840», Joaquim Nadal ens diu: «Girona ciutat fa l'efecte a totes les fonts del segle dinou d'una ciutat administrativa-burocràtica, poc industrializa-

Carrer de les Ferreries Velles.

da, gairebé sense burgesia industrial i sense proletariat. L'estructura professional sorgida de la sotragada napoleònica hauria sancionat el predomini d'una estructura corporativa i jerarquitzada que les tres gran fàbriques que es posaren en funcionament el 1840 no podrien trencar plenament» (22).

La desamortització permetrà que es mogui algun capital —però pocs— i es munten tres fàbriques. La ciutat irà creixen poc a poc, mentre les seves estructures socials canviaran encara més lentament. El 1830, 6.383 habitants; el 1842, 8.172; el 1857, 14.615 habitants; xifra ja que gairebé s'estabilitzaria, car el 1897 hom hi detecta 16.081 habitants.

Segons Nadal aquest període d'estancament de la segona meitat del segle XIX veurà unes estructures socials gairebé immutables: Girona serà residència de funcionaris, sacerdots, frares i propietaris. Hi haurà molt pocs grans comerciants, s'instaurarà la petita empresa i la botiga,

(21) DE PUIG I OLIVER, LL. M.: *Girona Francesa 1812-1814*, Girona, Ed. Gòthia, 1976, p. 125.

(22) NADAL I FARRERAS, J.: *Op. Op. Cit.*, a *Treballs d'Història*, p. 110.

centenars de petits i mitjans comerciants. I amb una massa obrera reduïda, això és, sense el contrapès fort d'un proletariat.

Amb aquesta situació arribarem al segle XX, creixent molt lentament i sense remodelar ni capgirar la correlació de forces entre les classes socials. Cert, però, que aquest avenç gairebé imperceptible irà apropant Girona vers cotes de progrés que la permetran més endavant integrar-se a una industrialització ràpida.

Els pobles del voltants de Girona creixen depressa; a 1900, quan la població de Girona és de 15.787 habitants, s'hi hi sumem Palau, Sant Daniel, Santa Eugènia, Salt, Sant Gregori i Sarrià, pugem als 22.000 habitants. L'any 1930, el darrer que tractaré en aquesta xerrada d'avui, Girona tenia 21.848 ànimes i amb la suma de la seva rodalia arribava a 33.361 (23).

D'aquests anys del final de la primera dictadura d'aquest segle i abans de la República posseïm algunes dades sobre la societat gironina que val la pena esmentar. Recordem que Carles Rahola publica el 1929 la seva «Ciutat de Girona», estudi exemplar i total de la Girona del seu temps. Contrastant les dades socioeconòmiques de Rahola i els percentatges extrets per Pere Cornella i Roca pels anys primers de la República en el seu llibre «Les eleccions de la segona República a la ciutat de Girona», hom pot formar-se una idea aproximada de l'estructura social de la nostra població a l'època.

Rahola ens cita un seguit d'activitats industrials que ens situen ja davant d'una Girona en ple procés industrialitzador: Pedreres, bòbiles, fàbriques de paper, amb 150 obrers, una fàbrica de botons amb 1.500 obrers d'ambdós sexes, un ram metallúrgic amb més de mil treballadors, fàbriques de productes químics, farineres, de licors, del ram alimentici, indústria del moble, fàbriques de filats i teixits; això és, un conjunt industrial gens menyspreable, que exigia un proletariat nombrós.

El comerç serà una altra de les activitats definidores de la Girona dels anys trenta. Rahola el qualificarà de florent i important, en creixent activitat, alhora que remarca el paper preponderant del mercat agrícola i de bestiar (24).

Les activitats econòmiques que ens descriu Rahola s'avenen amb tota justesa amb els càlculs realitzats per Pere Cornella en el seu treball de sociologia electoral:

Les classes altes (grans proletaris, industrials i financers), representen el 10 %.

La classe mitjana (professions liberals, petits fabricants, artesans, comerciants, intel·lectuals i artistes), sumen el 28,4 % de la població.

Les classes baixes o proletariat (jornalers del camp, treballadors de les fàbriques, servents i alguns oficis: xofer, ferroviari...), són el 53,8 %. Els militars arriben al 5,4 i els religiosos al 2,3 (25).

Tot això al començament dels anys 30 d'aquest segle. Com veiem la piràmide és perfecta: una minoria de classes privilegiades, un centre proporcional de classes mitjanes i una majoria absoluta de classes baixes. Estem davant una estructura social plenament capitalista que correspon a un món industrialitzat.

Jo deixo aquí la meua intervenció. M'he esmerçat a donar una panoràmica històrica dels canvis en la societat gironina i crec que pot haver quedat clar com la ciutat ha viscut terribles sotregades que l'han anat configurant tal com és avui. Hem vist unes estructures socials medievals que es perllongaven gairebé fins a mitjans segle XIX, per mor de les successives davallades econòmiques i demogràfiques. Hem vist, després, com el creixement capitalista ha estat lent i amb uns mínims canvis socials, hem vist en definitiva com ha estat de dolorós per a la nostra ciutat el creixement i l'expansió.

No hauran pas acabat el 1930 els canvis sobtats i determinants per a Girona. Només a títol de suggerència recordaré dos fets transcendentals, posteriors a la guerra civil sobre els quals s'edificarà l'estructura social actual: el creixement industrial i la immigració massiva que aquest creixement comportà. Aquest darrer fet, l'ha subratllat un il·lustre gironí desaparegut, Peius Pascual, en el seu llibre sobre demografia i societat «Población y Migración en las comarcas de Gerona» (26), el de l'expansió industrial i les seves conseqüències en l'estructura de la societat és un tema, encara avui, per a estudiar.

(23) NADAL I FARRERAS, J.: «Girona: pasado y presente», p. 38.

(24) RAHOLA, CARLES: «La ciutat de Girona», pp. 45-71.

(25) CORNELLÀ I ROCA, PERE: **Les eleccions de la segona República a la ciutat de Girona**, Girona, 1975, pp. 13-20.

(26) PASCUAL I CARBÓ, POMPEU: **Población y migración en las comarcas de Gerona**, Girona, Càmera de Comercio e Industria, 1974.